

„ИЛ-18“ — агъарин шин керм

Оли кууна ормта шин самолетаар Советск Гражданск агъарин флог немгдд байна. Газадни ордуу орх, орн-нутг дундан залгьлдг, хурд-хурдан реактивн машинд „ТУ-104“ олар орулгдгаж агъарин хаалгын тонь бсдд байна. Кегдчкн, шиндлгддгаж, кучт-кучт турбовинтовой керме уул уга агъарин хаалгьсар нисхмн.

Нүүрт йовх авиационн техникиг бргар олзхла, агъарар нисснэ унь, тмр хаалгьсар хату вагонд йовсн унас лавшго. Тер учрар, агъарин кблгиг олн улс эдлх. Тим цаг уул гатц баяхш,—эннь уул уга, ирх джилмудас кучк.

Эн джил аль-бис агъарин хаалгьсар нисдг, амт збддг шин машиндин дунд, 75 кууна ормта „ИЛ-18“ гидг самолет орлцхмн. Москва—Иркутск—Петропавловск—Камчатский—Тикси—Москва хоорнд шидр шиндлгч нислг болсн, йир сий ашта болв. Эн ут хаалгьсиг 18 миньгн километр „ИЛ-18“ 27 дундур часд нисв. Ахр-ахр цагт гурв зогсал, горючавад, мотормудан халав.

Эн шин машинг авиатоскачрин билгтэ коллектив генеральн конструктор, Социалистическ Куч-кблснэ хойр дам Герой Сергей Владимирович Ильюшинэ гардврт кев.

Эн юн самолетв?

...Аэродромур ирсн кун, бмнэн збвэр элэд маши узхмн, болв эннь ик болдж медгдшго. Эннь болхла янзнь кемджэндэн ирлцнэгьу, тодрха болсн деер, дживриннь кевнь, фюзеляжнь, суулиннь тшг туду дунгэ кеерулгдснэс тнигдж медгднэ. „ИЛ-18“ утдан—35,7 метр, дживрнь утдан—37,4 метр. Машин газр деер зогссн цагтнь, суулиннь тшгнь 10 метр деер баянэ.

Хурднь, унь, хаалгдан аамшг угань, икар гару арвдлгнь—машин ухалдж кесн улсин бмн баясн гол тбр билэ. Теднэ ухань болхла, нисдг керм ухалдж гаргьхларн, тернь хурдн болсн деерэн, йир килвр болтха гисн учрта билэ. Удан, дакад йир нэрэр заводт шиндлсн „ИЛ-18“ тим йдчинртэгьан узулв. Самолет, Социалистическ Куч-кблснэ Герой Н. Д. Куземцовин ухалдж гаргьсн турбовинтовой дбврн двигателэр теткдлэ. Реактивн двигателэс турбовинтовой йилгьрдгнь эн цуг эврэннь кучан йовулдж йовх в и н т д б г а д, з у г арвго аньгинь, 10 процент шахунь мел реактивн чидл мет орлцна. „ИЛ-18“-н двигателмудин кучнь—16 миньгн мбрнэ чидлтэ, тегэд самолетд 650 шаху километр часлан нисх крейсерск хурд теткнэ. Эн двигателмудин гол кучлнь—йир багьсар тулэ эдлнэ (керосин). Сул шиндллт болхд „ИЛ-18“ Тиксигьас нисдг гарад, Москва куртл 4700 шаху километр зууран бул уга нисв. Болв, бакднь хойр дундур шаху част курх горюч улдв. Теругарн самолет, бул уга, бас чигн 1,5 миньгь шаху километр нисдг чадх баясн.

Ик болчкад, кунд баясн бийнь, машин баахэн газрт хурдлдж йовад, цань уга гин-

гвэр ббдэн гарал одна. Суусн цагтан эн хойр мотор „ИЛ-14“ гидг самолетас килгьм угагьсар бас удандан газрар гурьш.

Агъарин шин керм суухдан чигн, ббдэн гаруларн чигн йир сан чиртэ. Эн дегд икар аэродромст дурта биш. „ИЛ-14“ бички-бички, нам нисдг гархд кергтэ бетоин хаалгь уга газр аэродромас нисдг чадхмн. Эн халхдан самолет нисх олн баяртэ машиндэс збддг улс чиртэ.

„ИЛ-18“ ниссн цагтан аамшг уга болгьхин кергт конструктормуд ик оньг бгв. Самолетин кучнь болхла, гурвхн двигателнь кбдлджэсн цагт чигн, ббдэн нисдг чадхмн. Шиндлгддгаж самолетин командир, шиндлгч летчик Советск Союзин Герой В. К. Коккинаки нисдг йовад, агьарт збрц хойр двигателнь зогсадмн, тнигкэд хойрагьинь нег хаджук дживртэнь. Тер бийнь машин нисдг йовсн кевэрн, нисэд йовб.

Самолет мбстхш, юнэгд гихлэ, мбстлгнэ бмнэс кегдсн электрическ итклтэ системтэ. Зусн-зуул шин навигационн прибормуд ямаранэ цагт, бдр-сб уга нисхинь теткнэ.

Самолетин альк болв чигн аньгднь туумр шаткас гетлгхаргь учрагдсн баянэ. Ббдэн температурт курч халдг двигателмудин цуг аньгснь боли выхлопной трубаэнь титанар кегдсн эрсэр хоорн-хоорндан салгьгдсн. Энунэ фюзеляжднь горюч кедг бак уга, эннь дживртнь йовна. Амтн суудг кабинднь галд шатдго материалмуд йовна. Зусн-зуул зеткрэс саглхинь, гал унтрадг олн салата систем теткнэ.

„ИЛ-18“-т кесг шин оборудовань болн прибор тавгдсн баянэ. Цуг шин соньна негнь—ббдрднь йовх чирмдг кучтэ маяк. Сббд эн гал цаклгьн мет, 100 шаху километр узгднэ. Эн маякин герлин кучнь 10 шаху сай свечтэ.

Иим маяк юнэгд кергтэ болв? Одгэ цагин самолетсин гатц хурднь боин ик-ик аэропортсин ббгар тедн олар нисдгнь, бмнэс йовх машинд агъарин керм ббрдсэн уухнас заньглх онц докья керглэ. Оддуд гарчквчн, газр деер дала гал шатсн бийнь чирмдг маякта самолетиг узхд йир амр: маяк нег минутд 45, эс гидж 90 дакдж шатад унтрина.

Аэродромас нисдг гарн „ИЛ-18“ миньгн метр ббдэн гарна. Эннь йирин нисдг кемджэнь, юнэгд гихлэ, деер улм хурдар нисдг болхмн, дакад болхла двигателмуд кбдлхд йир ээлтэ. Кабинд суусн улс ним деер йовнав гидж тачалдхан медхш.

Конструктормуд „ИЛ-18“ кесг зусэр кехиг ухалдж. Холд ниссн цагт, зууран бул уга 5 миньгн километр нисхларн 75 ку авна, гурвн миньгн шаху километр нисхларн, авдг горючнь багьрад 100 шаху ку суулгьна.

Турбовинтовой кучтэ машин заводской шиндлгтиг йир саянар тбгсэв. Эн машин гаргьлгьн—Тбрскин наукин болн техникин бас нег сан дилвр.

В. ВАВИЛОВ.